

Sandy Åkerblom

Om betydelsekategorin 'diminutiv' i svenskan*

Sammandrag. Syftet med artikeln är att undersöka diminutiv i svenskan, dels analysera olika språkliga uttryck för fenomenet, dels göra en jämförelse med andra språk som uttrycker denna betydelsekategori med ett suffix.

I linje med Møller (1943) utgår jag från diminutiv som en betydelsekategori, inte en formkategori. Kategorin undersöks utifrån fyra betydelseaspekter: förminskning, smeksamhet, pejorativitet och social diminutiv. Jag gör först en korpusanalys, med språkprov från framförallt bloggar, och sedan en komparativ analys, där företrädevis jämförelser med spanskan och italienskan görs.

Undersökningen visar att svenska uttryck för diminutiv finns i flertalet former i samtliga fyra aspekter, men att det ofta inte uttrycks med ett suffix utan med andra medel såsom adjektivet *liten*, förlederna *lill-*, *pytte-*, *små-* eller efterlederna *-jävvel* och *-helvete*.

1 Inledning

Diminutiv i svenskan är ett område som är sparsamt undersökt. Begreppet behandlas inte särskilt ingående i Svenska Akademiens grammatik och det har bara behandlats delvis i ett fåtal artiklar. Däremot har diminutiv undersökts desto mer i danskan framför allt i Kristen Møllers avhandling från 1943.

Ett möjligt skäl till att fenomenet inte uppmärksammas särskilt mycket kan vara att man ofta utgått ifrån hur diminutiv gestaltar sig i andra språk och inte funnit många motsvarande uttrycksformer i svenskan.

Diminutiv används som beteckning både för en betydelsekategori och för ord, företrädevis suffixavledda ord. Ofta tycks forskare ha tagit sin utgångspunkt i just suffixavledning när de undersökt diminutiv och därför funnit fenomenet mycket produktivt i vissa språk och mindre produktivt i andra. Den förra gruppen av språk omtalas ibland som *diminutivspråk* (se t.ex. Farø & Schoonderbeek Hansen 2010), och häribland finner man flera av de romanska och slaviska språken. I svenskan verkar det dock vid en första anblick bara finnas ett ordbildningselement som uppfyller alla kriterier för att kunna

* Artikeln är en bearbetad version av min C-uppsats "Pyttepannkaka och mormoris: en studie om svensk diminutiv", Nordiska språk, Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet, höstterminen 2011.

kategoriseras som ett diminutivsuffix, nämligen *-(l)ing*. Suffixet är dock förmodligen inte längre produktivt utan finns kvar i äldre bildningar såsom *ättling* och *kulting*. Om man däremot vidgar sitt perspektiv och analyserar fenomenet utan att strikt jämföra med andra språks uttrycksformer så finner man flera företeelser som motsvarar diminutiv.

De svenska element vars diminutiva funktion ska undersökas är framför allt suffixet *-is*, de adjektiviska förlederna *lill-*, *små-*, *pytte-* och *mini-*, adjektivet *liten* och efterlederna/suffixen *-jävvel*, *-fan* och *-helvete*.

1.1 Syfte och frågeställningar

Artikeln syftar på att undersöka diminutiv i svenskan. Jag kommer inte att begränsa undersökningen till suffixavledningar utan undersöka diminutivitet utifrån de kommunikativa funktioner som fenomenet uppvisar i svenskan och i andra språk. Jag utgår från följande frågeställningar:

- Vad är diminutiv?
- Hur uttrycks diminutiv i svenskan?
- Hur förhåller sig den svenska diminutivanvändningen till den hos andra språk, i synnerhet språk där uttrycksformen är ett suffix, t.ex. spanskan och italienskan?

1.2 Disposition

Kapitel 2 kommer att utgöras av en forskningsbakgrund där olika definitioner av diminutiv presenteras och diskuteras. I detta avsnitt kommer även diminutivets olika användningssfärer att beskrivas, med utgångspunkt i andra språk. I kapitel 3 kommer jag att redogöra för metod och material samt vilka avgränsningar som gjorts. Därefter följer i 4 en analysdel, som behandlar svensk diminutiv och hur den används, mot bakgrund av resonemanget i avsnitt 2. Kartläggandet av de svenska förhållandena följs av en komparativ analys i avsnitt 5, där de svenska uttrycken för diminutiv jämförs med framförallt spanskan och italienskan. I sista kapitlet, 6 görs en summerande diskussion och slutsats.

2 Forskningsbakgrund

I detta avsnitt presenteras olika definitioner av diminutiv, som förts fram både för svenskan och om andra språk. Sedan diskuteras olika aspekter av diminutivitet.

2.1 Vad är diminutiv?

Vad är diminutiv? Om man tar sin utgångspunkt i *Svenska Akademiens grammatik (SAG)* blir man föga upplyst eftersom ordet, och företeelsen inte behandlas över huvud taget. Inte heller i Hultmans *Svenska Akademiens språklära* finner man någon förklaring. Om man däremot tittar i *Svenska Akademiens ordbok (SAOB)* behandlas ordet i två betydelser: ”¹diminutiv = (spec språkv.) som uttrycker förminskning: *tyskans ~a [diminutiva] former "-chen" och "-lein" och ²diminutiv = avlett ord som betecknar en mindre variant av det som utgångsordet betecknar: diminutivändelse; "cigarett" är egentligen ett ~[diminutiv] som betyder "liten cigarr" (SAOB 2009 'diminutiv')*.

Diminutiv kan alltså, enligt *SAOB*, antingen användas som en språkvetenskaplig term för att uttrycka förminskning eller för att benämna ett avlett ord som betecknar en mindre variant av det som källordet betecknar. I den första betydelsen illustreras detta med två tyska diminutivsuffix och i det andra exemplet med ett franskt låneord som redan hade sin diminutivändelse vid inlånet. I ovanstående beskrivning presenteras ingen information om huruvida svensk diminutivbildning existerar. Om man däremot tittar i *Nationalencyklopedins (NE)* definition upptäcker man att diminutiv kan uttrycka egenskaper utöver det strikta förminskandet samt att diminutiv finns på svenska. Där beskrivs det som ett ”avlett ord (vanligen substantiv) där avledningssuffixet anger litenhet och/eller ger en smeksam eller nedsättande biton åt grundordets betydelse: svenska *tandsing* till *tand*, engelska *starlet* till *star*” (*NE* 2011 'diminutiv').

NE:s definition är vidare än *SAOB:s*, då även egenskapen att ge smeksamma eller nedsättande bitoner åt ett ord innefattas i begreppet diminutiv. Denna ”abstrakta” diminutivitet skapas dessutom, enligt *NE:s* beskrivning, inte nödvändigtvis i kombination med en förminskning utan förekommer även självständigt, dvs. en smeksam eller pejorativ biton kan förekomma utan att

uttrycka förminskning. Ett svenskt exempel, *tandsing*, presenteras, vilket visar att diminutiv inte är främmande i svenskan. En del av definitionen som däremot är snävare än *SAOB*:s är att fenomenet uteslutande knyts till ett avledningssuffix. *SAOB* illustrerar visserligen diminutiv enbart med suffixavledningar, men definitionen ”¹diminutiv = (spec språkvet.) som uttrycker förminskning”, utesluter inte att detta skulle kunna uttryckas på andra sätt. För att förtydliga det hela bör det klargöras att *diminutiv* har två olika betydelser, åtminstone enligt *SAOB*, dvs. för 1. betydelsekategorin diminutiv och för 2. ord, företrädevis suffixavledda ord.

Forskare har undersökt fenomenet diminutiv för flera andra språk. En av dessa är Anthony Gooch (1970) som redogör för vilka de diminutiva, augmentativa¹ och pejorativa² suffixen i spanskan är och hur de brukas. I kategorin ”diminutiver” finner man sju olika suffix, och Gooch beskriver dessa som mycket produktiva. De spanska diminutivsuffix som presenteras beskrivs inte enbart som förminskande till sin karaktär utan betraktas också som smeksamma eller pejorativa³ och inryms därför i *NE*:s definition. Gooch (1970:1f) skriver:

By means of diminutive, augmentative and pejorative suffixes it is possible for the Spaniard to convey in a highly graphic way extremes of feeling which overflow the banks of ordinary, factual, detached expression – to convey those things which belong more to the warmth of the heart than to the coolness of the head. And so it is that the so-called diminutive suffixes are often not used primarily to convey an idea of smallness, but to express affection or to produce a favourable reaction in the person addressed.

Gooch poängterar att dessa tre typer av suffix tillför det spanska språkbruket nyanser som kontrasterar mot det mer avskalade och objektiva talet. Han hävdar, i samma anda, att diminutiv i spanskan mer handlar om att förmedla tillgivenhet än att uttrycka strikt fysisk förminskning.

I en studie av Roland Sussex & Paul Cumberley (2006) kartläggs bland annat de diminutiva suffixen i de slaviska språken, och dessa verkar också

¹ augmentativ = förstorande

² pejorativ = nedsättande

³ Att det både skulle finnas en egen grupp av pejorativa suffix samt att även vissa diminutiva suffix skulle kunna modifiera källordet pejorativt problematiseras i avsnitt 4.3

kunna inrymmas i *NE*:s definition. Därtill tycks deras ställning likna den som Gooch har sett hos spanska diminutiver:

[D]iminutives and augmentatives are typical of Slavic word formation, and occur in several word-classes: nouns, adjectives, adverbs and even verbs. Diminutives express either overtones of emotion, or perception of size, or both. (Sussex & Cubberley 2006:427)

I både Goochs och Sussex & Cubberleys studie finner man stelnade diminutivavledningar, dvs. ord (oftast substantiv) som avletts med ett diminutivsuffix och i förlängningen inte bara gett ordet en nyans av litenhet, smeksamhet eller pejorativitet utan blivit en beteckning på något specifikt; de har med andra ord lexikaliserats. Det ryska ordet för 'blomma' är exempelvis en diminutivavledning där roten betyder 'färg' (Sussex & Cubberley 2006:437), och det spanska ordet för 'våffla' är en diminutiv av ordet 'kaka' (Gooch 1970:8). Dessa stelnade diminutiver skiljer sig alltså från den typ av diminutiver som uttrycker talarattityd. Förhållandet i italienskan verkar kunna jämföras med det i spanskan och de slaviska språken. Även där har diminutiverna en dubbel natur. I ett avsnitt om augmentativa och diminutiva suffix i italienskan (Dardano 2005) delas diminutiverna upp i två grupper: falska eller äkta. De falska diminutiverna motsvarar de som av Gooch benämns som stelnade och termen *falsk* motiveras av att de inte längre uttrycker diminutivitet; det italienska ordet *manette* är t.ex. en avledning från *mano* 'hand' men betyder inte 'små händer' utan handklovar (Dardano 2005:60). Vidare påpekar Dardano vikten av att inte blanda ihop *äkta* diminutivers generella betydelse med dess ockasionella betydelse. Författaren förklarar att den förra gäller för alla, överallt medan den senare är kontextbunden och styrs av den emotiva styrka som språkbrukaren vill förse ordet med. Ordet *casettas* generella betydelse är 'litet hus' medan det i ockasionell betydelse kan få innebörden 'gulligt hus' eller 'hus som är mig kärt' (Dardano 2005:60).

En annan sida av diminutivernas abstrakta förminskande beskrivs i Gooch (1970) när han talar om dess användning i kontexter med barn, dvs. i språk av barn och till barn:

Spanish children automatically apply diminutive suffixes to small and attractive persons and things, but by extension they, and indeed their elders too, often apply them also in cases where there is no question of smallness and perhaps not even any great idea of attractiveness either, in cases where they wish to reduce something to proportions which are for them *emotionally* manageable. (Gooch 1970:4)

Enligt Gooch brukas diminutiverna även för att göra något 'känslomässigt hanterbart', vilket man i spanskan ofta gör, enligt honom. Överlag är de spanska diminutiverna särskilt vanliga i barnspråk och språk riktat till barn, säger Gooch, vilket är lätt att förstå, eftersom de både kan göra orden gulliga/smek samma och trubba av ord som beskriver skrämmande eller svåra ting.

En konsekvens av ovanstående typ av diminutivanvändning är att den låter lite fånig i vanligt tal. Gooch skriver att ”-ito is indeed so widely used in hypochoristic⁴ expressions that it is often deliberately avoided in normal speech.” Han illustrerar detta med hur en spanjor, i normalt tal, skulle uttrycka 'liten skog' och säger att *bosque pequeño* eller kanske *bosquecillo* skulle användas men inte *bosquecito* eftersom det senare uttrycket skulle förmedla en känsla av en gullig, liten skog.

Även i de slaviska språken finner man ofta diminutiverna i det talade språket: ”Diminutives and augmentatives are characteristic of the spoken more than of the written language” (Sussex & Cubberley 2006:427).

En aspekt av diminutivanvändningen som nämndes ovan är vad som kan betecknas som *social diminutiv*. Begreppet används i en italiensk grammatiköversikt, Patota (2006). Patota skriver att man använder social diminutiv när man vill mildra eller försvaga en uppmaning samt när man vill fråga eller be om något på ett vänligare sätt. Detta illustreras med meningarna: ”Aspetti un attimino” 'Vänta en (**liten**) stund', ”Mi fa uno sconticino?” 'Kan jag få **lite** rabatt' och ”Metta una firmetta qui sotto e l'auto è sua!” 'Gör en **liten** namnteckning här så är bilen din' (Patota 2006:320).⁵ Det handlar alltså varken om att fysiskt förminska eller att ge en smek sam/pejorativ biton åt det avledda

⁴ På svenska används termen hypokoristisk om smeknamn som är avledda från egennamn, t.ex. *Svenne* av *Sven*, men den kan även beteckna ord som uttrycker öm tillgivenhet (SAG 1999: band 1 s.179). Ordet kommer från grekiskans *hypokoristikós* 'kalla med smek sam röst'.

⁵ Det fetstilta i exemplen är gjort av mig för att markera diminutiverna.

ordet. I stället handlar det om att avsändaren modifierar ett meddelande så att mottagaren lättare ska kunna ta det till sig. Det handlar, med andra ord, återigen om en form av talarattityd.

Gooch använder inte begreppet *social diminutiv* men visar att spanskan kan uttrycka samma typ av talarattityd med diminutiv:

It has also been seen how a suffix may be used for the purpose of persuasion, and we find that the allied attitudes of deference and courtesy can be indicated in the same way: *un momentito* (*momentillo, momentín*), *por favor* = "just a moment, please"; *¿alguna cosita* (*cosilla*) *más, señora?* = "anything else at all, madam?" (Gooch 1970:7)

Diminutivanvändningen i både spanskan, italienskan och de slaviska språken används i smeknamnsbildningar men just den användningen av diminutiv kommer inte att diskuteras i artikeln.

Hur förhåller det sig då i svenskan? Finns det diminutiver eller diminutivkandidater? Innan den frågan vidare undersöks kommer en omväg via det danska språket att göras. Ingen omfattande studie om diminutiv i svenskan finns, men fältet är däremot bättre undersökt i danskan.

I *Gyldendals åbne encyklopedi* skriver man "diminutiv, afledningsform, som betegner noget, der er mindre end det af grunddordet betegnede, fx *gæs-ling* for en lille gås og *gris-ling*, brugt spøgefuldt om en lille gris. Diminutiver kan også bruges kærligt appellerende, fx *elsk-ling*. Dansk har ikke levende diminutivendelser, der frit kan aflede nye ord, som fx tysk, der danner diminutiver ved endelserna *-chen* og *-lein*, fx *Gretchen* 'lille Grete'; men historisk er ord på *-ling* diminutiver, fx *kælling*" (*Gyldendals åbne encyklopedi* 'diminutiv').

Denna beskrivning av termen i danskan upplyser om att nya diminutivbildningar inte verkar vara möjliga, och att man därför exemplifierar användningen med tyska ord avledda med diminutivsuffixen *-chen* och *-lein*, vilka vi känner igen från *SAOB*. Den diminutiva ordbildningen beskrivs dock som produktiv i tidigare stadier av språket, i ord som *kælling* och *gæsling*, genom suffixet *-ling*, vilket även nämndes i *NE* (se ovan).

En annan bild får man om man läser Kirsten Møllers avhandling från 1943, *Diminutiver i moderne dansk*, med underrubriken *produktive (levende)*

dannelser. Här beskrivs diminutiverna *-(l)ing* och *-lil(le)* som icke längre produktiva, men Møller visar hur de användes tidigare och ger exempel på hur de lämnat spår efter sig i den moderna danskan. Møller menar dock att det även finns produktiva diminutiver i danskan och att dessa är högst levande: ”Træder man udenfor det mere højtidelige skrift- og talesprogs rammer, træffer man i nutidsdansk et utal af diminutiver og ofte et broget virvar af diminutivformer” (Møller 1943:4). Bland de produktiva diminutivformerna behandlas affixen *-s* (ex. *vovs* = dim. av hund), *-se* (ex. *vovse* = dim. av hund), *-e* (ex. *Edde* = Eduard), *smaa-* (ex. *smaasnakke*), adjektivet *lille* (ex. *Har han ondt i sin lille mave?*) samt sammansättningar med *-mand* (ex. *Hansemand*), *-dreng* (ex. *Erikdreng*), *-pige* (ex. *Annapige*) *-fader* (ex. *Olefar*) och *-moder* (ex. *Signemor*).

Att Møller finner ett så stort antal diminutiver i danskan beror på att hon fokuserar på betydelsen och inte formen. I inledningen av avhandlingen skriver hon att ”som bekendt udtrykker diminutiverne hyppigt ved siden af deres særlige ideindhold tillige noget følelsesmæssigt: kærlighed, ømhed, velvilje, ironi osv. overfor det (lille) levende væsen eller den (lille) ting, der betegnes (Møller 1943:4).

I beskrivningen ovan inryms alltså inte bara ordbildningselement som ”förminskar” utan även element som ger ordet en ”mjukare” karaktär.

I en artikel med namnet ”Småt er godt! – om diminutiver her og der” av Farø & Schoonderbeek Hansen (2010) används inte samma utgångspunkt. Dessa forskare väljer i stället att ta avstamp i hur diminutiver används i tyskan och holländskan och försöker hitta motsvarande ordbildningselement i det danska språket. I artikeln refererar man till Møllers avhandling men klargör att ”diminutiv” i denna betraktas som ”först og fremmest et rent semantisk fænomen” (Farø & Schoonderbeek Hansen 2010:8). De konstaterar med andra ord att Møller utgick ifrån betydelsekategorin diminutiv, och inte från diminutiv som beteckning på (suffix)avledda ord, vilket de gör i sin artikel.

I sina jämförelser med tyskan och holländskan kommer Farø & Schoonderbeek Hansen fram till att det inte finns något produktivt diminutiv på danskan som helt och hållet korresponderar mot de andra två språken, men att det finns andra sätt att, till viss del, uttrycka samma sak. Farø & Schoonderbeek Hansen granskar barnsånger och kommer fram till att danskan ofta använder adjektivet *lille* eller förleden *små-*, vilket i de tyska och holländska motsvarigheterna uttrycks med ett suffix. Avslutningsvis, efter fler jämförelser

språken emellan, konstateras det i artikeln att det är ”rigeligt med både kvalitative og kvantitative argumenter for ikke at regne dansk for et diminutivsprog, som fx tysk og nederlandsk – samt en lang række andre romanske og slaviske sprog i Europa” (Farø & Schoonderbeek Hansen 2010:11).

De två danska språkforskarna kommer alltså fram till att danskan inte kan rubriceras som ett ”diminutivspråk”⁶ såsom tyskan, holländskan, de slaviska språken samt många av de romanska språken, däribland spanskan och italienskan.

Man kan följaktligen finna flera olika sätt att uttrycka betydelsekategorin diminutiv i danskan och betrakta den som högst levande och produktiv, vilket är Møllers perspektiv, men även se den som icke-produktiv och bara kvarlämnad i spår från gamla avledningar med *-(l)ing* om man utgår ifrån diminutiv i termer av suffixavledningar, vilket är Farø & Schoonderbeek Hansens perspektiv.

2.2 Diminutiv i svenskan

Förhållandet i svenskan styrs, precis som i danskan, av vilken definition man använder. Jag tänker utgå ifrån betydelsekategorin diminutiv och i Møllers anda se diminutiv som ett semantiskt fenomen. Denna betydelse återfinns i *SAOB*:s definition ”diminutiv = (spec språkvet.) som uttrycker förminskning”. Jag kommer dock inte att bara undersöka diminutivs förminskande egenskaper utan även dess smeksamma och pejorativa egenskaper som återfinns i *NE*:s definition samt undersöka det som Dardano (2005) kallar *social diminutiv*.

En svensk diminutivändelse som redan nämnts är *-(l)ing*. Spår av denna hittar man t.ex. i ett ord som *killing* = ’unge av get’, använt sedan förra hälften av 1300-talet (*Upplandslagen*); fornsv. *kidhlinger*, ’diminutivbildn. till kid’ (*SAOB* 2009). En annan aspekt av diminutiv, dvs. dess strikt fysiskt förminskande egenskaper finner vi i förlederna *lill-*, *små-* och *pytte-* och *mini-*. Dessa fyra förleder är diminutivbildande och kan sammanfogas både med adjektiv och substantiv i mer eller mindre vardagliga former: *lillgammal*, *lilltå*, *småhungrig*, *småbarn*, *pytteliten*, *pyttemun*, *minidator*, *minigolf*. Avledningar med de första två av dessa förleder har bildats i många hundra år och är

⁶ Språk som uttrycker diminutiv med suffixavledningar, såsom flera av de romanska och slaviska språken, t.ex. ryskan, spanskan och italienskan.

produktiva än i dag: *lillfinger* (sedan 1662) (SAOB 2009 'lillfinger'), *lilllördag* (2000-talet (?)), *småfågel* (sedan ca 1500) (SAOB 2009 'småfågel'), *småfajt* (2000-talet (?)), men förlederna tycks inte uttrycka någon egenskap utöver litenheten, eller rättare sagt, den förminskande betydelsen. Följaktligen verkar inte diminutivitetens smeksamma egenskap kunna uttryckas lika väl med ovanstående förleder. Dock finns det språkforskare som anser att det svenska suffixet *-is* kan uppbära denna betydelse. Gunlög Josefsson skriver i sin uppsats *Tjänis, knäppis och brallis; om suffixet -is i modern svenska* (2002) att *-is* är ett suffix med bland annat en diminutiv betydelse. Hon definierar termen diminutiv på följande sätt: "[m]ed diminutiva avser jag inte främst 'fysiskt liten' utan ser betydelse som ett uttryck för en 'mjuk och familjär talarattityd'" (Josefsson 2002:14). Hon illustrerar detta med bland annat orden *kramisar*, *tuttisar* och *flörtisar*.

Alla avledningar på *-is* kan dock inte beskrivas som diminutiver. Det finns en mängd svenska ord som slutar på *-is*: *bebis*, *pluggis*, *gratis*, *grattis*, *potatis*, *singularis* och *alkis*⁷. Dessa ord har inte mer gemensamt än just de finala fonemen men kan vidare delas upp i ord som är inlånade till svenskan med ändelsen *-is* och inhemska ord som är avledda med suffixet *-is*. I den första gruppen hittar man lånord 1) från latin: *singularis* och *gratis*, och 2) från engelskan: *potatis* och *bebis*. Den andra gruppen av *-is*-ord är bildade i svenskan och har således ett inhemskt suffix och det är dessa konstruktioner som behandlas i artikeln.

Enligt Inghult (1968) har avledningen *-is* antingen förts in i svenskan via västgötaknallarnas språk eller tillkommit genom att studenter lekfullt latiniserat svenska ord. Suffixet började bli vanligt i svensk ordbildning i slutet av 1800-talet enligt Kotsinas (2003b:9), och hon ger exempel⁸ som *lantis* (1890) (SAOB 2009 'lantis'), *tjockis* (1897) (SAOB 2009 'tjockis'), *kompis* (1892) (SAOB 2009 'kompis'), *kondis* (1897 i bemärkelsen 'konditori' och 1949 i bemärkelsen 'kondition') (SAOB 2009 'kondis'). Kotsinas, som bland annat forskat om slang- och ungdomsspråk, jämför *-is* med *-o*, t.ex. i *pucko*, och beskriver dessa som slangsuffix vars uppgift tycks vara att "slangifiera" ett normalord (Kotsinas 2003:9). Även Teleman talar om ordbildning med avledningen som "mer eller

⁷ Det finns även franska inlån som slutar på *-is* (t.ex. *polis* och *koncis*), men dessa skiljer sig eftersom ändelsen i dessa ord är lång och betonad.

⁸ Exempelen är hämtade från Kotsinas 2003b:9f.

mindre slangbetonat talspråk” (Teleman 1970:84). Formellt brukar *-is*-avledningar beskrivas som tillkomna genom strykning/förkortning t.ex. *vaktmästare* → *vaktis*, *loppmarknad* → *loppis*. Thorell (1984) menar att orden tillkommit genom samtidig förkortning och suffixavledning, och Söderbergh (1968) beskriver i samma anda hur de bildas genom att man ”stympar ett ord efter första stavelsen och lägger till *-is*”.

Suffixet verkar alltså kunna användas för att förkorta ett ord och/eller ge det en vardaglig karaktär: *folkis* 'folkhem' eller 'folköl', *stammis* 'stamkund', *baggis* 'bagatell', *grattis* 'gratulerar'. Därtill tycks det kunna gå att skapa en personbeteckning: 'tjock' (*en*) *tjockis*, 'feg' (*en*) *fegis*, 'knäpp' (*en*) *knäppis*. Och i åtminstone två fall har man med suffixet bildat en interjektion: *grattis* och *tjänis*. För vidare läsning se Inghult (1968).

Att flera av de tidigare *-is*-avledda orden, helt eller delvis, tycks ha mist sin slangartade karaktär såsom *dagis*, *kompis* och *funkis* verkar på senare år ha urholkat slangfunktionen i orden. Kotsinas skriver på följande sätt: ”Idag tycks dess [-*is*-avledningarnas] produktivitet dock ha minskat i ungdomsslang, och frågan är om *-is* numera faktiskt är så starkt slangmarkerande som det var för några decennier sedan, eller om det snarare uppfattas som ett ganska vardagligt ordbildningselement, så att även den argaste slangmotståndare kan använda *dagis*, *lekis*, *fritis*, *kondis* 'konditori' och 'kondition' samt *Friskis och svettis*” (Kotsinas 2003:9). Hon spekulerar vidare om huruvida vi kanske är på väg att få ett suffix som kan användas för att korta ner lite officiella ord utan att de får en klang av vårdslöshet eller respektlös slang (Kotsinas 2003:9).

Men hur passar orden *pussis*, *kramis* och *tuttisar* in i bilden? De är ju varken stympade eller förkortade ordbildningar, har inget intryck av vårdslöshet eller respektlös slang och är knappast bildade från ord med lite officiell prägel. Ordbildningar som dessa har diminutiv betydelse, enligt Josefsson, och det är denna grupp av ord som jag kommer att intressera mig.

Precis som i Farø & Schoonderbeek Hansens (2010) beskrivning av danskan så används ofta adjektivet *liten* i uttryck som på tyska eller spanska skulle uttryckas med ett diminutivsuffix. Huruvida det i svenska fraser med förminskande adjektiv kan vara tal om diminutiv eller inte kommer att diskuteras i avsnitt 4.1.

Sammanfattningsvis har jag kommit fram till att *NE:s* definition fungerar bäst för min studie om diminutiv i svenskan men att inte bara suffixavledningar

ska kunna ses som uttryck för diminutiv utan även andra element. Utöver den strikt fysiskt förminskande egenskapen kommer jag även att diskutera uttryck för fenomenet i form av smeksamhet, pejorativitet och social diminutivitet, dvs. helt i linje med *NE*. Dessutom kommer jag att undersöka social diminutiv, då denna aspekt tycks ha en viktig betydelse i Dardanos respektive Goochs beskrivningar av diminutiv.

3 Metod och material

Materialet som analyseras består av satser och fraser som framförallt är hämtade från bloggplattformen *www.devote.se*. De flesta av dessa bloggar är skrivna av yngre kvinnor; medelåldern är 18,5 år. När jag sammanställt undersökningsmaterialet har jag sökt efter fraser som skulle kunna betraktas som uttryck för diminutivitet genom att använda min egen språkkänsla, eller genom att titta på diminutivbruket i ett annat språk och försöka se om motsvarande konstruktioner finns i svenskan.

Jag har även använt språkprov från andra studier eller översikter som väl illustrerar ett visst bruk av diminutiv, framförallt från Gooch (1970), Patota (2006) och Josefsson (2002).

Utöver den ovan nämnda undersökningstypen kommer jag även att använda mig av komparativ metod, dvs. efter att ha undersökt förhållandet i svenskan, göra jämförelser med andra språk, framförallt spanskan och italienskan. Jag kommer inte att behandla smeknamnskonstruktioner eftersom det spänner över ett alltför stort fält och då omfattande studier redan gjorts på området, se t.ex. Riad (2002).

4 Analys av svensk diminutiv

I detta avsnitt behandlas olika uttryck för betydelsekategorin diminutiv i svenskan. Jag presenterar exempel och beskriver vad som kännetecknar dem. Följande aspekter av diminutiv kommer att studeras närmare: förminskning, smeksamhet, pejorativitet och social diminutiv.

4.1 Förminskning

Begreppet 'förminskning' används här för konkret förminskning, dvs. fysisk förminskning.

Ett vanligt sätt att uttrycka förminskning i svenskan är att använda en adjektivisk förled: *lill-*, *små-*, *pytte-* och *mini-*. Detta mönster är mycket produktivt och har, vilket tidigare nämnts, gett upphov till nya ord, men kan även användas produktivt av den enskilde språkbrukaren i talsituationen för att modifiera ett redan existerande ord; de kan med andra ord uttrycka både, vad Dardano (2005) kallar, *falsk* och *äkta* diminutiv. *Lillfinger* är inte ett litet/förminskat finger utan namn på ett av våra fingrar, precis som pekfinger och ringfinger, det är med andra ord lexikaliserat. Däremot skulle *en lillkille* kunna vara just en liten kille. På samma sätt är ett *pyttehotell* ett (mycket) litet hotell eftersom ordet inte är någon vedertagen benämning på ett vandrarhem, gästhus eller bed & breakfast.

Ett annat sätt att uttrycka förminskning är genom att kort och gott använda adjektivet *liten*. Snövits sju små dvärgars litenhet uttrycks med ett adjektiv, vilket säkerligen förmedlar ett lika precist förminskande som ett suffix skulle göra. Vill den svenske språkbrukaren förminska något ytterligare ett steg använder han/hon en kombination: *en liten småtjuv*, *små pyttebarn* eller *ett litet minihelvete*; räcker inte den dubblade förminskningen får ytterligare ett led läggas till. I ett inlägg på sin blogg berättar Björn att han följt med sin pappa från Borlänge till Örebro, där pappan ska ha en anställningsintervju, för att inte behöva sitta hemma i sin lilla lägenhet och göra ingenting. Han rubricerar detta inlägg "Pytteliten mini-semester". För Björn räckte inte två nivåer av förminskning till för att uttrycka resans litenhet utan han behövde tre.⁹ I ljuset av Björns tre nivåer vore det ogrundat att ifrågasätta svenskans möjlighet att uttrycka strikt förminskande diminutivitet.

Även *-(l)ing* bör nämnas i denna genomgång. Det är inte längre tydligt produktivt men många ordbildningar lever kvar med suffixet. *-(l)ing* uttryckte en förminskad form av det källordet betecknade och har bland annat lämnat många spår efter sig i djurvärlden, vilket man märker i ord som t.ex. *geting*. SAOB skriver att den troligen fått sitt namn, *liten get*, eftersom dess antenner kan liknas

⁹ Man skulle dock kunna diskutera om det verkligen rör sig om en dubblad eller tredubblad förminskning av samma typ eller om det rör sig om olika typer av förminskning.

med horn. *Kulting* 'spädgris' och benämningen på en liten katt eller kattunge har enligt *SAOB* gett upphov till tre olika dialektala *-ing*-avledningar: *källing*, *kättling* och *kässling*.

Suffixet *-(l)ing* kunde eventuellt även användas i konstruktioner där inte storleken, på det som källordet betecknade, skulle modifieras utan för att tillföra pejorativa eller smeksamma nyanser, men det behandlas nedan, under respektive avsnitt.

Suffixet *-(l)ing* är alltså inte längre tydligt produktivt i svenskan¹⁰, åtminstone inte i rikssvenskan, även om ett ord som *fossing* '(barn)fot', enligt *SAOB*, tillkom 1904 och därför är en relativt modern nybildning. Man skulle vidare kunna undersöka om suffixet förekommer produktivt i barnspråk i denna betydelse, med tanke på ord som *vovsing* och *handsingar*.

Slutligen kan nämnas alla de lånord som är diminutiva i sin betydelse, både på källspråket och på svenskan, häribland finner vi bland annat *cigaret* (cigarr + ett(e), som är ett franskt diminutivsuffix,) och *figurin* (figur(a) + in(a), som är ett italienskt diminutivsuffix. Det förra är produktivt i dagens svenska eftersom den enskilde svenske språkbrukaren kan låna det ursprungligen utländska suffixet *-ett* för att göra svenska diminutivavledningar. Bloggaren Stackebil berättar att hon ska gå på en *lunchett* i stan med en väninna. En annan bloggare, Garran, avslutar ett inlägg med frasen: "Kramett på er!", En förvirrad bibliotekarie vädjar om hjälp, på bibliotekets öppna nätforum, hon skriver: "En av våra låntagare är på jakt efter en beskrivning av en *visett*. Det ska enligt låntagare vara ett musikaliskt uttryck för en omgjord visa." Så den, i det här fallet, ursprungligen franska diminutivbildaren är i viss mån även en svensk diminutivbildare, för varken *lunchett*, *kramett* eller *visett* är några franska inlån.

Sammanfattningsvis tycks diminutiv i dess strikt fysiskt förminskande form vara vanligt i svenskan och möjlig att uttrycka på flera sätt. *-(l)ings* användningsområde är marginellt och därför rör det sig framförallt om element som inte har en suffixform, däribland förlederna *lill-*, *pytte-*, *mini-* och *små-* samt adjektivet *liten*.

¹⁰ Suffixet *-(l)ing* ska inte förväxlas med den produktiva substantivbildaren *-ing* som den svenske språkbrukaren dagligen möter i alla möjliga kontexter: *tidning*, *armhävning*, *kvotering*.

4.2 Smeksamhet

Med smeksamhet menar jag en inställning av välvillighet, ömhet eller gulligfierande. I dagens svenska finns det åtminstone ett ordbildningselement som, i vardagligt tal, uttrycker smeksamhet, nämligen suffixet *-is* (se avsnitt 2 för en översikt över suffixets användningsområde). Den smeksamhetsgivande användningen av affixet tycks dock vara tämligen modern och fortfarande slangartad. Nedanstående meningar är hämtade från olika bloggar och här uttrycker *-is*-suffixet smeksamhet.

- (1) Den *sötisen* blir jämt bra på bild.
- (2) Mickis är hemma och jag är *gladis*.
- (3) På stan med *mammis*.
- (4) Trevlig *helgis*!
- (5) Det ända positiva {sic!} är att jag har fått en *killis*.¹¹

Jag tolkar det som att *sötisen* (1) betyder 'den där söta personen/tjejen' med en nyans av smeksamhet snarare än litenhet. Visserligen är *-is* också ett praktiskt element som kan omforma ett adjektiv till ett personbeskrivande substantiv, t.ex. *tjockis* från *tjock*, men i exemplet ovan tycker jag mig ana mer än bara en personbeteckning. I exempel (2) kan inte *-is*-avledningen motiveras av ett ordklassbyte, i sådana fall borde det rimligen finnas en obestämd artikel. Jämför med, *Jag är snygging* eller *Jag är sötnos*. Jag anser därför att det rör sig om ett *-is* som modifierar adjektivet *glad*, i termer av smeksamhet. Likaså resten av exemplen (3)–(5) kan svårligen tolkas som annat än uttryck för smeksamhet. I exempel (3) och (5) avleds substantiven *mamma* och *kille*, vilka är personer i bloggarens närhet som denne känner ömhet för. Exempel (4) däremot är ett uttryck för en annan smeksamhet; där handlar det om att göra hälsningen *Trevlig helg* mer smeksam, vilket rimligen motiveras av bloggarens relation till personerna som hälsningen riktas till. Suffixet kan alltså både användas för att säga något om talarens relation (eller uppfattning) till/om det som källordet betecknar, eller modifiera tonen på ett meddelande för att uttrycka smeksamhet till den tilltalade. Josefsson (2002:15) talar om den senare typen i termer av talarattityd och illustrerar med ett autentiskt exempel:

- (6) – *Tildis* ('Matilda') kan du hämta *stråkisen* ('stråken')?

¹¹ Felstavningarna är bloggarens.

Josefsson menar att föräldern i användandet av dessa ord signalerar en mindre auktoritär attityd till uppmaningen än vad samma mening utan diminutiver skulle göra:

(7) – (Ma)tilda, (kan du) hämta stråken!

Mammis i exempel (3) är följaktligen inte uttryck för samma aspekt av smeksam diminutiv som *Tildis* i exempel (6). I det förra handlar det om att uttrycka smeksamhet för det som källordet betecknar och i det senare om att smeksamt modifiera ett meddelande (en uppmaning) så att den tilltalade lättare tar emot det, alltså snarare en form av social diminutiv.

Mängder av *-is*-avledningar som i exemplen ovan fanns att finna på bloggarna och tycks vara produktiva i flera olika varianter, vilket delvis motsäger Kotsinas påstående att *-is* i modern svenska skulle vara mindre produktivt i ungdomsslangen (se avsnitt 2.2).

Som vi har sett kan *-is* användas som ett diminutivsuffix, dvs. genom att på ett eller annat sätt förmedla smeksamhet.

4.3 Pejorativitet

Enligt *NE* kan diminutiv, utöver förminskning och smeksamhet, även uttrycka pejorativitet. Formuleringen utesluter inte att diminutiv kan uttrycka pejorativitet utan att samtidigt uttrycka förminskning. Gooch (1970) beskriver betydelsekategorin pejorativitet dels som en typ av diminutiv när det rör sig om förminskning och nedsättande betydelse, dels som en egen kategori, när den bara uppvisar pejorativa egenskaper. Jag kommer att följa *NE* och inte skilja på olika typer av pejorativitet utan se alla som uttryck för diminutiv.

Att ge en fras eller ett ord pejorativa bitoner i svenskan kan göras på några olika sätt, vilka är mer eller mindre entydiga i sin nedsättande betydelse. Suffixet *-is* kan läggas till led som i grundbetydelsen har pejorativa drag, t.ex. *alkis*, *skummis*, *fulis* och *tjockis*, men pejorativiteten kan, enligt Josefsson (2002), inte tillskrivas suffixet utan bör i stället förklaras med att stammens pejorativa grundbetydelse (*alkoholist*, *skum*, *ful* och *tjock*) bibehålls. Ett

liknande förhållande föreligger också i avledningar med *-(l)ing*: *fuling*, *usling*, *galning* och *-o*: *fyllo*, *fetto*, *fulo*.

Det finns däremot andra bildningar som mer otvetydigt ger en pejorativ laddning. Här finner man konstruktioner med efterlederna *-jävel*, *-helvete* och *-fan* vilka ger grundordet en pejorativ biton är; det är onekligen *-jävel* som ger ordet *cykeljävel* sin pejorativa klang och därmed skiljer sig denna typ av efterled från suffixen *-is*, *-o* och *-(l)ing*.

I SAOB finner vi under *djävel* först beskrivningen: "(beteckning på) person man tycker illa om (kan uppfattas som stötande)", men ett par rader ner kan man även läsa: "äv. om föremål (vard.): skodjävel". *Skodjävel* är sammansättning av substantiven *sko* och *djävel* och på ytan ser den ut precis som andra sammansättningar av samma typ såsom *klassrum* (klass+rum) eller *äppelpaj* (äppel+paj), men vid en närmare anblick uppvisar konstruktionen ett drag som skiljer sig från de andra två exemplen. I Josefsson (2009) beskrivs sammansättningar bestående av substantivrot+substantivrot (vilket ovanstående tre fall onekligen är) som den mest produktiva sammansättningstypen i svenskan. I tolkningen av sammansättningarna skriver Josefsson att "efterlederna som regel [är] den viktigaste delen medan förlederna utgör en slags bestämning". Hon refererar längre ner till vad man på engelska kallar ISA-regeln, dvs. "a houseboat **is a** boat, a boathouse **is a** house".¹² Om man applicerar denna regel på *klassrum* och *äppelpaj* kommer man till slutsatsen att den förra beskriver en typ av rum och den senare en typ av paj, vilket säkerligen ingen skulle ifrågasätta, men tittar vi på sammansättningen *skojävel* är efterledens huvudledsstatus inte lika självklar för det är väl snarare *sko* som är huvudled än *jävel*. Det skulle inte vara rimligt att anta att *jävel* (SAOB: (beteckning på) person man tycker illa om) kan determineras av substantivet *sko*, vi har ju t.ex. inga konstruktioner av typen *skoälskling* eller *skobästis*. Kopulativa sammansättningar är en annan typ av sammansättning. Dessa utgörs av konstruktioner som *sötsur* och *gulblå* och består inte av ett determinerande led som står till vänster och ett huvudled som står till höger, utan två led på samma nivå, dvs. när något är sötsurt så är det både sött och surt. *Skodjävel* kan dock knappast betraktas som en kopulativ sammansättning då en föreställning om ett ting som är lika mycket *sko* som *jävel* säkert skulle vara främmande för

¹² Först introducerat i Allen (1978:105).

de flesta. Konstruktionen passar heller inte in i beskrivningen av bahuvrihisammansättningar (eller possessiva) sammansättningar. Dessa betecknar något i form av en egenskap eller ett utseende: *rödstjärt* 'en fågel som har en röd stjärt', *trefot* 'ett kokkärlsställning som har tre ben'. *Skojävel* passar alltså inte in under de aktuella sammansättningarna utan är ett uttryck för en annan typ av sammansättning och kanske till och med en annan typ av ordbildning. Kanske skulle man kunna påstå att begreppet sammansättning är missledande, snarare tycks detta vara en sorts avledning. En *hundis* kan beteckna 'en söt/gullig hund'. På samma sätt skulle en *-jävel* kunna vara ett element som tillför en pejorativ biton åt källordet.

I en blogg beskriver Josefin, 18 år, hur hon håller på att ta körkortet och utbrister "Trött på dig, bokjävel". I denna konstruktion är det återigen rimligt att se *bok* som huvudled. Dessutom skulle man kunna byta ut det mot *jävla bok* utan att egentligen förändra innebörden. Samma typ av användning återfinns i en mängd konstruktioner i allt från "systemns ungjävel" till "jävla polisjävel" eller i Eckermans blogg där man kan läsa följande: "Igår skulle jag och Andreas åka på affären och panta men kom inte in i biljäveln". Bloggförfattaren skulle lika gärna ha kunnat skriva *min jävla bil* utan att riskera att förmedla mer eller mindre frustration.

Ett ytterligare argument för att denna ordbildningstyps efterled inte har samma huvudledsstatus som *rum* i *klassrum* är hur den i vissa fall inte styr sammansättningens genus trots att detta i regel bestäms av efterledens genus. I bloggen Jewn berättar t.ex. bloggaren att hon "är gift, har två barn, och ett husjävel". 'Jävel' har här utrumgenus och 'hus' neutrumgenus. Språkbrukaren har säkerligen inte varit ovetande om detta utan låtit sig styras av sin språkkänsla när artikelvalet gjordes; detta skulle i sin tur kunna ha motiverats av att *hus* uppfattats som huvudled och följaktligen genusbestämmande. En alternativ förklaring återfinns i Josefsson 1997:152-159, där författaren problematiserar ett sammansatt eller avlett ords huvudskap. Hon behandlar bland annat avledningar med diminutivsuffixet *-is* vilka tycks skilja sig från övriga avledningssuffix eftersom de inte styr ordets genus. Josefsson resonerar kring antagandet att det skulle vara vänsterleden som styr genus i dessa konstruktioner men hittar fall som bryter mot denna hypotes och presenterar därför en annan förklaring. Hon skriver att genus i stället bestäms av huruvida avledningen betecknar något 1. animat eller räknebart eller 2. något abstrakt eller icke-räknebart. I det första

fallet får substantivet utrumgenus och i det andra fallet neutrumgenus (Josefsson 1997:157f). Denna förklaring skulle kunna appliceras på bildningar med *jävel* som i sådant fall skulle få status av ett diminutivsuffix.

Även *-fan* och *-helvete* uppvisar samma egenskaper som *-jävel*: de kan pejorativt determinera/avleda förleden i olika konstruktioner, deras genus behöver inte styra "sammansättningen", och de kan översättas med 'jävla + förleden'. På garaget.org skriver Fetvolvopower: "Jag är en pojkfan på 26 bast ...", Fröken Bovary skriver på sin blogg: "Den dagen då vanligt folk engagerar sig [...] tar rasistfan i örat när den skriker [...]Ja då ska jag tänka om" och i ett forum på ungdomar.se skriver Sonecha till Sockerfritt efter att den senare lagt ut ett antal foton på sig själv "SLUTA ÖVERGLÄNSA MIG, FLICKHELVETE". Även här ser vi exempel på vacklande genus "Ska fortsätta med UF nu. Och försöka få tag på ett jobbfan och APU-plats" samt Bloggaren Thereses inlägg "Blev ingen igår eftersom jag satt fast i eslov i 3 timmar pga ett trädfan som hade blåst ner över tågrälsen".

Även substantivroten *skit-* på förledsposition kan fungera pejorativt jämte sin egentliga betydelse: *skitfilm* 'en dålig film'. Det finns några andra mer eller mindre dialektala ordelement med samma funktion, t.ex. *piss-*, *mög-* och *röv-*.

4.4 Social diminutiv

Patotas begrepp "social diminutiv", dvs. när man vill mildra en uppmaning eller fråga/be om något på ett vänligare sätt, motsvarar inte en specifik konstruktion i svenskan utan kan uttryckas på olika sätt. Om man först tittar på Patotas exempel *Aspetti un attimino...* 'Vänta en (liten) stund ...', så låter sig frasen bäst översättas med *liten stund* och likaså med meningen *Mi fa uno sconticino?* 'Kan jag få (lite) rabatt' samt med *Metta una firmetta qui sotto e l'auto è sua!* 'Gör en (liten) namnteckning här så är bilen din'. Att detta är uttryck för samma kärnbetydelse kan till viss del styrkas med att en italiensk översättning av 'Vänta en liten stund' inte skulle ha översatts ordagrant, dvs. 'Aspetti un attimo piccolo', utan just med en diminutivavledning. På svenska skulle man dock ofta kunna översätta meningar av denna typ med *skulle* + *hjälpverb*: "Skulle man kunna få rabatt?", och kanske dessutom negera satsen för att mildra eller försvaga en fråga än mer: "Skulle man inte kunna få (lite) rabatt?".

Utöver dessa typer av omskrivningar skulle ett nytt uttryck för social diminutiv kunna urskiljas i viss användning av *-is*. Ett uttryck för detta finner man i följande exempel: ” Hej Kenza! ja har en liten frågis:P”. Den fråga som ställs av en viss Felicia till Kenza på den senares blogg är hur Kenzas namn uttalas. Felicia säger att hon och hennes kompisar uttalar Kenzas namn på olika sätt och vill bringa klarhet i hur det egentligen ligger till. Av inlägget framgår det att Felicia och Kenza inte känner varandra och vid en närmare titt på bloggen framgår det att Kenza är en programledare, egenföretagare, har egna klädkollektioner m.m., dvs. är en bloggande kändis. Felicias *is*-avledning kan mot denna bakgrund knappast beskrivas i termer av smeksamhet eller kärleksfullhet utan snarare i form av förminskande eller förmildrande; man kan föreställa sig att frågan är aningen direkt och kanske lite genant och att därför *is*:et är avsändarens sätt att på ett odramatiskt sätt söka svar på sin undran. Hon har alltså uttryckt social diminutiv med ett suffix.

I en annan blogg återges en dialog som bloggarens väninna hade med en expedient under samma dag. Väninnan har köpt en vinterjacka och står vid kassan för att betala:

- (8) -Kan jag få kvitto också?
 -Har du en krona?
 -ne, kan jag få en liten påse också?
 -Tack.
 -Tack

Vad som är intressant med detta språkprov är att ordet *liten* används om påsen som ska rymma en vinterjacka. Säkerligen har expediten varken försökt pressa ner jackan i en liten påse eller förundrats över ordvalet, tvärtom har denne utan tvekan valt en passande (ganska stor) påse, lagt i jackan och inte tänkt på det längre. Denna användning av *liten* kan, menar jag, beskrivas i termer av social diminutiv. Enligt Patota används social diminutiv när man vill mildra eller försvaga en uppmaning samt när man vill fråga eller be om något på ett vänligare sätt (se avsnitt 2) och det är just vad flickan i exemplet ovan (8) gör, hon ber om något på ett snällare sätt.

5 Komparativ analys av diminutiv

I detta avsnitt jämförs svensk diminutiv med andra språks diminutiv, framförallt spanskans och italienskans. Utgångspunkten är de diminutivfält som använts i avsnitt 3, dvs. kategorierna *förminskning*, *smeksamhet*, *pejorativitet* och *social diminutiv*.

5.1 Förminskning

I fysiskt förminskande betydelse har vi sett att den moderna svenskan ofta bildar en sammansättning med en adjektivisk förled i stället för att avleda källordet med ett suffix, t.ex. *småstad*. Om man ser detta mot bakgrund av SAOB:s definition: ”som uttrycker förminskning” så finns det ingen anledning att betrakta italienskans *fratellino* (fratello 'bror' +ino (diminutivsuffix)) som mer diminutivt än svenskans *lillebror*. Italienskan har inte heller bara *ett* suffix för att uttrycka diminutiv. Tvärtom finns det åtminstone elva olika suffix för att uttrycka diminutiv (Patota 2006):

Suffix	Exempel	Betydelse
-acchiotto	<i>orsacchiotto</i>	'en nalle (liten björn)'
-ino	<i>tavolino</i>	'ett litet bord'
-etto	<i>zainetto</i>	'en liten ryggsäck'
-ello	<i>alberello</i>	'ett litet träd'
-icciòlo	<i>stradicciola</i>	'en liten väg'
-icchio	<i>avvoticchio</i>	'en dålig advokat'
-iciattolo	<i>fiumiciattolo</i>	'en liten flod'
-uccio	<i>caffeuccio</i>	'en liten (kopp) kaffe'
-ùcolo	<i>professorucolo</i>	'en dålig lärare'
-(u)olo	<i>montagnola</i>	'en kulle (ett litet berg)'
-otto	<i>cucinotto</i>	'ett litet kök'

Figur 1. Uppställning av italienska diminutivsuffix

Utöver dessa elva suffix brukas det i talspråket dessutom kombinationer av dessa suffix för att kunna uppnå ytterligare förminskning t.ex. *-etto* + *-ino* = *-ettino*, Som vi har sett finns det även svenska sätt för att dubbla eller tredubbla den förminskande modifieringen (se 4.1).

Ett prov på olika sätt att uttrycka diminutiv är H.C. Andersens *Den lille Havfrue*. Berättelsen handlar om en sjöjungfru som är fysiskt liten vilket i danskan, svenskan och engelskan uttrycks med ett adjektiv: *den lille havfrue* *den lilla sjöjungfrun* och *the little mermaid*. Om man däremot tittar på de romanska språken skulle man kunna förvänta sig att sjöjungfruns litenhet där alltid uttrycks i form av ett suffix, men så är inte fallet. Inte görs detta i tyskan och nederländskan som även de har möjligheten att uttrycka diminutiv i form av ett suffix.¹³

(9)	Italienska:	<i>La sirenetta</i>
	Portugisiska:	<i>A pequena Sereia</i>
	Spanska:	<i>La sirenita</i>
	Franska:	<i>La Petite Sirène</i>
	Nederländska:	<i>De kleine zeemeermin</i>
	Tyska:	<i>Die kleine Meerjungfrau</i>

Ovanstående översättningar (hämtade från wikipedia.org) är alltså försök att återge *lille* i originaltiteln på det bästa sättet språket kan erbjuda. Att man bara två (italienskan och spanskan) finner ett diminutivsuffix vara det bästa alternativet förmedlar en bild av att suffixformen inte ens i diminutivspråken skulle ha ensamrätt på att uttrycka hela spektrat av diminutiv.

5.2 Smeksamhet

I avsnitt 4.2 föreslogs *-is* vara det element som med en smeksam nyans modifierar källordet i svenskan, dock med reservation för att det skulle kunna finnas andra sätt att uttrycka detta (t.ex. med en adjektivisk förled, ett adjektiv eller en omskrivning). Det finns dock aspekter av denna *-is*-användning som antyder att det skulle röra sig om ett smeksamhetsförmedlande diminutivsuffix av spansk typ. Gooch skriver att sådan diminutivanvändning undviks i 'normalt tal' eftersom den ger språket en lite fånig klang. *-ito*-avledningen i *bosquecito* t.ex. är enligt honom ett element som mer för tankarna till något 'gulligt' än något 'litet' och följaktligen skulle en spanjor sända ut signaler som inte var passande i normalt tal, om han använde *bosquecito* i stället för mer neutrala

¹³ Den led som uttrycker förminskandet är fetstilat.

bosquecillo eller *bosque pequeño*; han skulle kanske rentav ge ett oseriöst intryck.

Även *-is* verkar kunna färga talet till att bli alltför gulligt och lite fånigt och därför undvikas i tal med neutral stilnivå. Detta påstående förutsätter dock att man skiljer på gulligfierande *is*-användning och annan *-is*-användning som t.ex. i ord som: *funkis* och *dagis*.¹⁴ Nedanstående exempel är hämtade ur en blogg och kan jämföras med Goochs *bosquecito*:

- (10) min lille *hundisen*
Megakramis till sara idag och en liten *kramis* till er andra
 Snart blir det en *duschis* och sedan kanske en power nap.

Ovanstående uttryck skulle säkert undvikas i svenska med neutral stilnivå av de allra flesta just för att de uttrycker något gulligt och är alltför nära förknippat med en viss typ av vardagligt tal.

5.3 Pejorativitet

De svenska bildningar som uttrycker pejorativitet (se avsnitt 4.3) skiljer sig från åtminstone de romanska språkens pejorativa diminutivsuffix. I italienskan t.ex. finns det flera olika ändelsen som kan ge en nedsättande biton åt källordet, men suffixen i sig tycks inte uppvisa en lika starkt negativ och stötande karaktär som svenskans *-jävvel*, *-helvete* och *-fan*. Italienskans *-icchio* används nästan uteslutande för att modifiera källordet nedsättande, och man finner avledningar med suffixet i ord som *governicchio* (*governo* 'regering' + *icchio*) och *avvocatichio* (*avvocato* 'advokat' + *icchio*). De båda orden skulle nog snarast översättas till svenska som 'dålig/icke-fungerande regering' och 'dålig/okunnig advokat', inte 'regeringhelvete' och 'advokatjävvel', vilket visar att svenskans pejorativbildningar är annorlunda.

Gooch talar på samma sätt om förhållandena i spanskan och hur man med ett ord som *animale* 'djur' med olika diminutivsuffix kan nyansera ordet på olika sätt: "es un animalito precioso = he's a lovely (attractive) little creature (Gooch 1970:6); ¡que animalillo más repugnante! = what a revolting (wretched) little creature" (Gooch 1970:6). I inget av fallen skulle de svenska efterlederna

¹⁴ I avsnitt 4.2 försöker jag tydliggöra denna distinktion.

kunna användas i ett likvärdigt översatt svenskt uttryck; den pejorativa bitonen i denna typ av spanska och italienska diminutivsuffix är mycket mer subtil och inte förbehållen tal eller skrift med låg stilnivå, tvärtom kan man till och med återfinnas det hos poeter och författare som vill förmedla en viss pejorativ nyans för att mer träffande beskriva ett förhållande eller ett utseende. Följande utdrag ur en dialog mellan Don Eligio och Doña Sacramento i *El Genio Alegre* illustrerar väl på vilket sätt detta nyansrandet kan användas på spanskan och hur det skiljer sig från svenskan (Gooch 1970:8):

(11) Don Eligio: -*¡Bien! ¡Muy bien! ¡Perfectamente bien! De todo lo qual yo colijo que usted autoriza, en el austero palacio de los Arrayanes, la construcción de ese teatrillo ...*

(-Very good! Very well then! Fine! I gather from all this that you give your permission for the construction, in the austere palace of Myrtles, of that wretched little theatre ...)

Doña Sacramento: - *Teatrillo, no; teatrino ...*

(-Not wretched little theatre; delightful little theatre)

De svenska ordbildningselementen som presenterades i 4.3 kan omöjligt användas på ett liknande sätt som i replikbytet ovan. *Teaterjäväl* skulle väckt alltför mycket anstöt och har inte alls samma stilistiska värde. En annan aspekt av *-jäväl* och i det här fallet *-illo* är att den senare jämte sin pejorativa nyans även säger något om storleken på det avledda ordet vilket den förra inte i någon utsträckning alls gör, dvs. *-illo* är både nedsättande och konkret förminskande.

5.4 Social diminutiv

Det mest gångbara och oproblematiska sättet att översätta uttryck för social diminutiv i italienskan och spanskan till svenska är antagligen att använda ordet *lite(n)*. Både Gooch och Patota tar upp ett exempel för hur man på ett mjukare sätt kan be någon att vänta/dröja: it. *un attimino*, sp. *un momentito* 'ett (litet) ögonblick'/'en (liten) stund'. Det är viktigt att skilja på denna typ av social diminutiv och strikt förminskande diminutiv. I avledningen *momentito* är inte det begränsade antalet sekunder/minuter/timmar det centrala, utan den

talarattityd som förmedlas. Om man jämför med exempel (8), där frasen *liten påse* används, så blir det tydligare vari diminutivitet ligger, nämligen i att förmedla en förmildrad hållning. Det blir också tydligt att denna typ av diminutiv i allra högsta grad används i svenskan och motsvarar de suffix som diminutivspråken använder för att förmedla social diminutiv. Ett annat uttryck för detta i italienskan finner man i ett inlägg på ett forum för japanskt serietecknande, med rubriken ”Ho bisogno di un aiutino” ’Jag behöver *lite* hjälp’, följt av en inskannad bild av tre seriefigurer som personen i fråga illustrerat. I inlägget visar det sig att (den lilla) hjälpen består i att utvärdera personens teknik och skicklighet (baserat på teckningen), ge råd om bra skolor/lärare samt föreslå stipendier som skulle passa personen. Hjälpen som han/hon ber om är med andra ord inte så liten, och följaktligen handlar det återigen om en typ av talarattityd. Italienskans *un aiutino* bör lämpligen översättas till svenska, ’(en) lite(n) hjälp’, och användas i precis samma funktion.

-*Is*-suffixet och dess status som uttryck för social diminutiv är inte tillräckligt utredd i denna artikel för att några egentliga slutsatser ska kunna dras men ”Jag har en liten frågis” och den kontext som satsen återfanns i ger skäl till att åtminstone spekulera i om social diminutiv redan uttrycks med hjälp av *-is* i vissa grupperingar av språkbrukare.

Sammanfattningsvis verkar konstruktioner med *lite(n)* och *-is*-avledningen på många sätt motsvara de uttryck för samma fenomen i andra språk, t.ex. italienskan där ett suffix används.

6 Diskussion

En studie om diminutiv styrs helt och hållet av vilken utgångspunkt man väljer när man undersöker fenomenets roll i svenskan (och i andra språk). Ytterst rör det sig om huruvida man intresserar sig för formen eller betydelsekategorin. Om man utgår ifrån den förra, dvs. ser diminutiv som suffixavledda ord, finner man inte särskilt många exempel i svenskan. Utöver avledningar med *-(l)ing* är det antagligen bara avledningar med *-is* som, i någon mån, skulle kunna anses tillhöra kategorin. Farø & Schoonderbeek Hansen (2010), som utgår ifrån formdefinitionen, kommer till ungefär samma slutsats i sin studie om

förhållandet i danskan. Utgår man däremot ifrån betydelsekategorin 'diminutiv' blir resultatet ett annat. Som framgått av diskussionen ovan handlar inte betydelsekategorin 'diminutiv' om särskilda ord eller uttryck utan om en betydelse eller ett innehåll som kan förmedlas på olika sätt. Eftersom mitt syfte var att undersöka diminutivitet i ljuset av de kommunikativa funktioner som fenomenet uppvisar i svenskan och i andra språk, var utgångspunkten i betydelsen naturlig.

Betydelsekategorin 'diminutiv' kan, vilket förhoppningsvis framgår i artikeln, uttryckas på en mängd olika sätt i svenskan, och säkerligen kan man som språkbrukare "uppfinna" nya sätt. Dess betydelse av strikt fysisk förminskning kan exempelvis uttryckas både med adjektiviska förleder *mini-*, *pytte-*, *lill-* och *små-*, suffix *-(l)ing*, adjektivet *liten* samt kombinationer av dessa.

Jag har funnit stora likheter med andra språk som uttrycker diminutiv i form av suffix. Fyra aspekter av diminutiv är (strikt fysisk) förminskning, smeksamhet, pejorativitet och social diminutiv, och jag har funnit användningar i svenskan som skulle kunna motsvara dem i de andra språken. Svenskans *-jäväl*, *-fan*, *-helvete* och *skit-* är visserligen pejorativa och uttryck för denna aspekt av diminutiv men annorlunda från dem i spanskan och italienskan. Detta betyder inte nödvändigtvis att samma pejorativa nyans som man exempelvis finner i vissa spanska suffix inte kan uttryckas på svenska, utan bara att jag inte funnit exempel på det.

I svenskan är inte uttryck för diminutiv begränsat, det finns en uppsjö av konstruktioner och ord som förmedlar förminskande, smeksamma och pejorativa nyanser och språkbrukaren har själv möjligheten att kreativt bilda nya konstruktioner som uttrycker en viss aspekt som han/hon vill förmedla, vilket kan illustreras i ordet *lunchett* (se avsnitt 4.1) där ett franskt diminutivsuffix inlånats och på så vis skänkt det källordet betecknar en nyans av förminskning. I jämförelsen av översättningar av *den Lille Havfrue* blir det klart att diminutivsuffixen är utbytbara mot andra element som uttrycker förminskning och därför anser jag att det finns skäl att bredda definitionen *diminutivspråk* med utgångspunkt i ett språks möjligheter att uttrycka diminutiv och inte till dess användning av ett antal suffix med vissa egenskaper.

Litteraturförteckning

- Allen, Margaret Reece, 1978: *Morphological Investigations*. Doktorsavhandling. University of Connecticut
- Artikeln ”diminutiv”. *Den store danske. Gyldendals åbne encyklopædi*. 2011. Hämtad 19 november 2011 från:
www.denstoredanske.dk/index.pgp?title=Samfund%2C+jura+og+politik/Sprog/Morfologi+og+syntaks/diminutiv.
- Artikeln ”diminutiv”. *Nationalencyklopedin*. 2011. Hämtad 16 november 2011 från:
www.ne.se/diminutiv.
- Dardano, Maurizio, 2005: *Nuovo manualetto di linguistica italiana*. Bologna: Zanichelli.
- Farø, Ken & Inger Schoonderbeek Hansen, 2010: Småt er godt! – om diminutiver her og der. *Mål og mæle* 3: 7–11
- Gooch, Anthony, 1970: *Diminutive, augmentative and pejorative suffixes in modern Spanish. A Guide to their Use and Meaning*. Oxford: Pergamon Press Ltd.
- Hultman, Tor G., 2003: *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Inghult, Göran. 1968: Ord med suffixet *-is* i svenskan. *Språkvård* 4: 9–15.
- Josefsson, Gunlög, 1997: *On the principles of word formation in Swedish*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A:51. Lund: Studentlitteratur.
- Josefsson, Gunlög, 2002: *Tjänis, knäppis och brallis; om suffixet -is i modern svenska*. Manuskript. Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Josefsson, Gunlög, 2009: *Svensk universitetsgrammatik för nybörjare*. Lund: Studentlitteratur.
- Kotsinas, Ulla-Britt, 2003a: *En bok om slang, typ*. Stockholm: Norstedts ordbok.
- Kotsinas, Ulla-Britt, 2003b: Språkets uppkomlingar. *Språkvård* 3: 4–10.
- Møller, Kristen, 1943: *Diminutiver i moderne dansk*. København: Ejnar Munksgaard.
- Patota, Giuseppe, 2006: *Grammatica di riferimento dell'italiano contemporaneo*. Novara: De Agostini Scuola S.p.A. - Garzanti Linguistica.
- Riad, Tomas, 2002: Svensk smeknamnsfonologi. *Studia Anthroponymica Scandinavica* 20, 51–98.
- SAOB. *Svenska Akademiens ordbok*. 2009. 1 uppl. Stockholm: Svenska Akademien.
- Sussex, Roland & Paul Cubberley, 2006: *The Slavic Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Söderberg, R., 1968: *Svensk ordbildning*. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård, 34. Stockholm: Svenska bokförlaget/Norstedts.
- Teleman, Ulf, 1970: *Om svenska ord*. Lund: C.W.K. Gleerups förlag.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson, 1999: *Svenska Akademiens Grammatik*. Stockholm: Nordstedts.
- Thorell, Olof, 1993: *Att bilda ord*. Stockholm: Skriptor/Almqvist & Wiksell.